

Формування культури безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах України

С. А. Ісаєв - д. х. н., професор, завідувач кафедри екології

А.П. Пашков - д. філос. н., к. т. н., доцент кафедри екології, академік Міжнародної Академії культури, безпеки, екології та здоров'я

Національний університет «Києво - Могилянська Академія» м. Київ

В умовах загострення світової кризи суспільного розвитку проблема створення безпечних умов життєдіяльності людини, і людства взагалі, набула сьогодні особливої актуальності. Вже давно безпека життєдіяльності (БЖД) стала навчальною дисципліною як в загальноосвітніх школах, так і у ВНЗ.

Навчання у вищій школі слід розглядати як організацію творчої взаємодії викладача і студента, де переважають суб'єктивні відносини; процес співучасті у творчій діяльності, активного пізнання, що надає цьому процесу особистісного характеру і визнає самоцінність усіх його учасників. На жаль, традиційна система навчання нерідко формує у студентів стереотипи мислення, невпевненість у своїх силах, пасивність, формалізм у професійних діях.

Аналіз практики засвідчує, що у деяких викладачів відсутні необхідна професійна підготовка, моральні якості та бажання здійснювати навчально-виховний процес принципово по-новому. Причини цього можна виділити наступні: по-перше, відсутність належного досвіду роботи багатьох викладачів на підприємствах та об'єктах підвищеної небезпеки, на яких використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються, транспортуються одна або декілька небезпечних речовин, що відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки», є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру; по-друге, відсутність досвіду будівництва та/або реконструкції об'єктів підвищеної небезпеки (наприклад, хвостосховищ І класу, сховищ для вибухових речовин і засобів ініціювання тощо) чи гармонізації національних стандартів у цих галузях відповідно до норм і стандартів Європейського співтовариства; по-третє, у сформованій системі навчання у ВНЗ установлена схема організації процесу викладання традиційно обмежена регламентом лекції або семінарського заняття, а також

кількістю семінарських занять.

Створення умов для розвитку та саморозвитку особистості кожного студента з урахуванням його індивідуальних потреб здебільшого визначається тим, наскільки неординарною є особистість викладача, наскільки він готовий не тільки до постійного професійно-навчального зростання, а й до залучення своїх вихованців у процес самозбагачення особистості.

Проблема організації навчального процесу вищої школи, як вмотивованого керування професійним саморозвитком особистості майбутнього фахівця, на сьогодні є особливо актуальною.

Актуальність та практична значущість курсу БЖД підтверджується сучасним життям. На сьогоднішній день щорічно на виробництві в Україні травмується близько 120 тис. осіб, з яких 2,5 тис. гине, більше 10 тис. осіб отримують професійні захворювання.

За останні роки зріс побутовий травматизм, збільшилися випадки захворювань на СНІД, туберкульоз, зросла кількість отруєнь, набула поширення в Україні наркоманія. Все це набуває підсилення на тлі економічної кризи, невирішеності щодо забезпечення гідного життя людини та розповсюдженні небезпечних факторів.

Екологічний стан довкілля не покращується, а це також негативно впливає на основні життєві показники людини. Населення України щорічно зменшується, що є прямим доказом поганих життєвих умов.

Викладання БЖД у Національному

Наукові дослідження

університеті «Києво-Могилянська академія» має свої особливості. Навчальними планами ведеться підготовка майбутніх фахівців широкого кола спеціальностей: екологія, біологія, фізика, хімія, економічна теорія, фінанси та кредит, правознавство, історія, культурологія, українська мова та література, філософія, соціальна робота, соціологія, політологія та інформаційно-управлінські системи і технологічні, інтелектуальні системи прийняття рішень. За цих умов слід зазначити, що підготовка майбутніх фахівців у НаУКМА та в інших вищих навчальних закладах ведеться фактично без поділу на етапи (бакалавр - магістр). Це потребує корегування програми БЖД з метою уникнення повторів.

Іншою особливістю є те, що підготовка майбутніх фахівців НаУКМА ведеться факультативно: факультет природничих наук (ФПрН), факультет правничих наук (ФПвН), факультет гуманітарних наук (ФГН), факультет соціальних наук і соціальних технологій (ФСНСТ) і факультет інформаційних наук (ФІН). Ця особливість потребує наближення програми курсу БЖД до обраної спеціальності студентом прикладами як на лекціях, так і на семінарських заняттях. Третя особливість: теми письмових робіт з БЖД студентам пропонуються, по можливості, з урахуванням обраного факультету.

Програма БЖД в НаУКМА спрямована на вирішення наступних завдань:

- прищепити студентам фундаментальні теоретичні знання щодо ідентифікації небезпек та інженерних способів розробки та використання засобів захисту;
- розвинути почуття особистої відповідальності за сучасний стан «людина - середовище»; надати знання щодо задач і принципів безперервного контролю та моніторингу засобів захисту, а також вимог до навчання робітників і населення основам захисту від небезпек;
- виробити у майбутніх фахівців державний підхід до вирішення питань з БЖД, знати вимоги допустимого ризику, правового забезпечення та управління безпекою життєдіяльності.

В основу курсу покладена навчальна програма нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності», яка затверджена Науково-методичною Радою Міністерства освіти і науки України 06. 06. 2002 року.

В робочих програмах курсу БЖД основна увага приділяється:

- **У модулі 1:** здійсненню комплексного структурного підходу до проблем і принципів забезпечення БЖД, аналізу джерел небезпек, небезпечних та шкідливих факторів, об'єктів підвищених небезпек та ризиків.

- **Модулем 2:** вивченню фізіологічних чинників забезпечення безпеки людини від внутрішнього і зовнішнього впливу на його організм (імунітет, біоритм, адаптація); людини в системі «людина - техніка - середовище» та роль міжнародних організацій у вирішенні глобальних проблем безпеки; природних і техногенних небезпек та основних шляхів усунення чи їх зменшення та ін.

- **Модулем 3:** вивченню методів та засобів забезпечення безпеки середовища в системі «людина - середовище»; соціальним небезпекам життєдіяльності людини та породженим ними факторам; профілактиці шкідливих звичок; безпеці харчування та корпоративній безпеці; концепції національної безпеки України тощо.

Сьогодні опублікована достатньо велика кількість навчальних посібників і методичних розробок. Враховуючи, що дисципліна «Безпека життєдіяльності» знаходиться на стадії становлення, тому і роль та місце її у циклі гуманітарно-природничих дисциплін загальноосвітнього процесу ВНЗ розуміються авторами по-різному, про що свідчать змісти різноманітних посібників.

Відомо, що одні автори підручників з БЖД містять такі розділи, як «Основа охорони праці, гігієни праці та виробничої санітарії», «Цивільна охорона України» як охорона безпеки у надзвичайних ситуаціях [1]. В інших підручниках розглядають класифікацію надзвичайних ситуацій (НС), захист населення та території у разі загрози та виникнення НС, вимоги до державних органів із запобігання і реагування на НС та ін., тобто питання, котрі є розділами курсу «Цивільна охорона» [2]. Але, на наш погляд, поперше, не всі студенти в майбутньому прагнуть стати керівниками підприємств, а, по-друге, як свідчить досвід, не всі випускники ВУЗів усвідомлюють вплив навколишнього середовища на життєдіяльність людини, що таке небезпечний та прийнятний ризик та їх комплексне оцінювання, вплив об'єктів підвищеної небезпеки на довкілля та людину. І цей перелік можна продовжувати.

Саме тому безпека життєдіяльності - це дисципліна гуманітарно-технічного спрямування, що повинна мати на меті, насамперед,

Наукові дослідження

світоглядний характер. На правильність цього висновку свідчать роботи таких вчених як: Є. П. Желібо, В. В. Зацарний [3]. Разом з тим, автори статті можуть частково погодитись з тим, що дисципліна «Безпека життєдіяльності» не повинна вирішувати проблеми безпеки, це справа спеціальних дисциплін. Але спеціальні дисципліни, які б вирішували проблеми безпеки «соціальних небезпек» (наприклад, алкоголізм чи тютюнопаління тощо) відсутні, тому певні заходи захисту людей від цих небезпек в БЖД повинні надаватися. В цілому, завданням БЖД є забезпечення загальної освіти в галузі безпеки. Вивчення природи здійснюється на базі таких дисциплін як фізика, хімія, біологія, географія, а також і БЖД, а НаУКМА є базою вивчення таких курсів як «Основи екології», «Екологія міських систем», «Основи охорони праці» тощо. Небезпеки в НаУКМА розглядають з позиції їх фізичної суті та механізму дії на людину, а конкретні засоби захисту від їхнього впливу більш детально вивчаються іншими дисциплінами.

Під час аудиторних занять викладачі використовують технічні та комп'ютерні засоби і методи навчання, що дає змогу студенту самостійно, базуючись на отриманих знаннях та власному невеликому життєвому досвіді, вирішувати поставлені завдання.

Самостійна позааудиторна робота включає такі види діяльності студента:

1. Самостійне ознайомлення з робочим тематичним планом навчальної дисципліни та запропонованими джерелами з БЖД.

2. Підготовка плану конспекту.

3. Написання обов'язкової письмової роботи (згідно зі зразками завдань, затверджених кафедрою).

4. Виконання індивідуального навчально-дослідницького завдання.

5. Підготовка фіксованих доповідей за ініціативою студента.

6. Підготовка індивідуальних і колективних творчих робіт, пов'язаних з опрацюванням лекційного матеріалу й демонстрацією їх через комп'ютерні мережі;

7. Підготовка й участь у наукових студентських конференціях.

У цілому, організація навчання з БЖД у НаУКМА зведена до наступних форм: аудиторної роботи, позааудиторної роботи, модульної письмової контрольної роботи, усного опитування на семінарських заняттях та експрес-контролю

шляхом виконання тестів на семінарських заняттях. Поточне оцінювання всіх видів навчальної діяльності студента здійснюється в національній 4 - бальній системі («5», «4», «3», «2»). На семінарських заняттях під час усного опитування студент отримує додаткові бали, а під час письмового тестового опитування (20 відповідей) - 20 балів. За написання письмової роботи без зауважень студент отримує 20 балів і на заліку максимум - 40 балів.

Умови визначення навчального рейтингу наведені в таблиці 1:

Таблиця 1

№	Вид робіт	К-сть	Максимум балів за 1, умови отримання	Разом
1	Семінар	2	20 Змістовна відповідь – 15 Доповнення – 5 Пасивна участь – 2	40
2	Письмова робота	1	20	20
3	Залік	1	40	40
	Разом			100

Разом з тим, у НаУКМА дисципліну БЖД викладають фахівці, які мають практичний досвід роботи на об'єктах підвищеної небезпеки та в науково - дослідницьких інститутах промислової безпеки й охорони праці України.

Висновки: Такий комплексний підхід до викладання й опитування студентів з дисципліни БЖД забезпечує цілісне сприйняття матеріалу, сприяє формуванню в майбутніх фахівців державного підходу до вирішення питань з БЖД та допомагає уникнути дублювання матеріалу інших навчальних дисциплін.

Література:

1. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник. / П.Д. Шахтій, В.В. Меджерцький, Б.В. Бомбрух та ін; Кам'янець-Подільський, «Медобори», 2003 - 304 с.

2. Робоча програма навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» для студентів усіх спеціальностей усіх форм навчання / Г.І. Коваленко, Е.М. Мацитин, О.В. Северинов, О.Г. Балюк - Х.: ХНЕУ, 2006 - 76 с.

3. Желібо Є.П., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: підручник - К.: Каравела, 2006. - 288 с.

4. Желібо Є.П., Сагайдак І.С. Проблеми викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у ВНЗ України / Безпека життєдіяльності, 2007, № 12, С. 35 - 36